

Artiklerne inden for de enkelte områder rummer imidlertid interessante bidrag til analysen. Det historiske perspektiv og vurderingen af forskellige aktørers betydning for den statslige styring viser tydeligt, at samfund kan styres, men også at det tilsigtede resultat ikke opnås fuldstændigt.

Peter Gundelach
Institut for Statskundskab

State and Society in International Relations, edited by Michael Banks and Martin Shaw, London: Harvester Wheatsheaf, 1991, 216 s., \$ 60.00 hb.

Bogens ni artikler tager afsæt i et paradoks: I disciplinen international politik er staten en central størrelse, men en størrelse, man langt hen har taget for givet og ikke har underkastet nærmere teoretisk analyse. Statsteori, herunder analyser af forholdet mellem stat og samfund, er derimod udviklet af discipliner som komparativ politik, historisk sociologi mv. Her har man til gengæld beskæftiget sig meget lidt med statens internationale aspekter.

Dette paradoks ser forfatterne som et problem, der bør løses. De plæderer med andre ord for, at der udvikles teorier om internationale relationer, der inddrager den bredere samfundsmæssige sammenhæng, som staterne fungerer i. En sådan tilgang betegnes af flere af forfatterne som »sociologisk«.

Nærværende anmelder har ingen problemer med denne målsætning, og finder det nyttigt, at pointen præsenteres og diskuteres så relativt fyldigt, som tilfældet er her. Men artiklerne er mere problemrejsende og problemdiskuterende, end de er problemløsende, og der er ikke mange bidrag til den integrerede teoridannelse, som alle er enige om at fremme.

Martin Shaws indledningskapitel argumenterer for bogens grundsynspunkt og søger samtidig at vise, at en sociologisk tilgang er nødvendig, hvis den kolde krigs ophør skal forklares, og hvis den nye verdensorden, der er under udvikling, skal analyseres. Noget kortfattet for så store emner.

Størst interesse har artiklerne af Little og Navari, der diskuterer nogle grundlæggende teoretiske spørgsmål. Richard Little undersøger, hvilke statskonceptioner der er på færde i de dominerende traditioner inden for international politik forskningen og påpeger blandt andet, hvordan de hænger tæt sammen med den politiske kontekst teoridannelsen foregår i. Videre argumenterer han, ikke helt klart men interessant, for, at der bag den realistiske international politik tradition ligger en liberal statskonception. Om ikke andet kan dette give anledning til fornyet refleksion over den for tiden så populære modstilling af »realister« og »liberalister« i international politik.

Cornelia Navari gør kortfattet rede for, hvorledes stat-samfund debatten og aktørdebatten er forbundne og centrale i paradigmediskussionen og fremhæver, at løsningen på international politikforskningens aktørproblem afhænger af, hvilken stats- og samfundskonception der arbejdes med. Derefter præsenterer hun

Artiklerne inden for de enkelte områder rummer imidlertid interessante bidrag til analysen. Det historiske perspektiv og vurderingen af forskellige aktørers betydning for den statslige styring viser tydeligt, at samfund kan styres, men også at det tilsigtede resultat ikke opnås fuldstændigt.

Peter Gundelach
Institut for Statskundskab

State and Society in International Relations, edited by Michael Banks and Martin Shaw, London: Harvester Wheatsheaf, 1991, 216 s., \$ 60.00 hb.

Bogens ni artikler tager afsæt i et paradoks: I disciplinen international politik er staten en central størrelse, men en størrelse, man langt hen har taget for givet og ikke har underkastet nærmere teoretisk analyse. Statsteori, herunder analyser af forholdet mellem stat og samfund, er derimod udviklet af discipliner som komparativ politik, historisk sociologi mv. Her har man til gengæld beskæftiget sig meget lidt med statens internationale aspekter.

Dette paradoks ser forfatterne som et problem, der bør løses. De plæderer med andre ord for, at der udvikles teorier om internationale relationer, der inddrager den bredere samfundsmæssige sammenhæng, som staterne fungerer i. En sådan tilgang betegnes af flere af forfatterne som »sociologisk«.

Nærværende anmelder har ingen problemer med denne målsætning, og finder det nyttigt, at pointen præsenteres og diskuteres så relativt fyldigt, som tilfældet er her. Men artiklerne er mere problemrejsende og problemdiskuterende, end de er problemløsende, og der er ikke mange bidrag til den integrerede teoridannelse, som alle er enige om at fremme.

Martin Shaws indledningskapitel argumenterer for bogens grundsynspunkt og søger samtidig at vise, at en sociologisk tilgang er nødvendig, hvis den kolde krigs ophør skal forklares, og hvis den nye verdensorden, der er under udvikling, skal analyseres. Noget kortfattet for så store emner.

Størst interesse har artiklerne af Little og Navari, der diskuterer nogle grundlæggende teoretiske spørgsmål. Richard Little undersøger, hvilke statskonceptioner der er på færde i de dominerende traditioner inden for international politik forskningen og påpeger blandt andet, hvordan de hænger tæt sammen med den politiske kontekst teoridannelsen foregår i. Videre argumenterer han, ikke helt klart men interessant, for, at der bag den realistiske international politik tradition ligger en liberal statskonception. Om ikke andet kan dette give anledning til fornyet refleksion over den for tiden så populære modstilling af »realister« og »liberalister« i international politik.

Cornelia Navari gør kortfattet rede for, hvorledes stat-samfund debatten og aktørdebatten er forbundne og centrale i paradigmediskussionen og fremhæver, at løsningen på international politikforskningens aktørproblem afhænger af, hvilken stats- og samfundskonception der arbejdes med. Derefter præsenterer hun

nogle principielt forskellige stats- og samfundskonceptioner og skitserer deres implikationer for studiet af internationale forhold med illustrerende eksempler. Navari deler teorierne op i tre grupper. Det ene yderpunkt er en Hobbesiansk statscentreret opfattelse, hvor staten via loven skaber samfundet. Den næste gruppe ser staten som skabt og formet af samfundet. Her finder man så forskellige traditioner som elitister, pluralister, interessegruppeteoretikere og klasseteoretikere, – i virkeligheden hovedparten af den moderne samfundsforskning. Endelig peger Navari på en moralsk position, der ser staten som bærer af og udtryk for det fælles bedste, almenvellet.

Gwyn Prins bidrager med en artikel om sikkerhed og atomafskrækkelse. Hovederindet er at afvise det synspunkt, at det er afskrækkelsen, der i sig selv har givet os 45 års fred i Europa. Artiklen virker lidt malplaceret i sammenhængen og fremstår som et programskrift for fredsbevægelsens teoretiske fløj, med synspunkter der er blevet overhalet af begivenhederne.

John A. Hall kommer vidt omkring i sit bidrag, der forsøger at sige noget om, hvorledes internationale politiske strukturer betinger økonomisk udvikling. En noget summarisk sammenligning af Ming-dynastiet, islamiske statsdannelser og middelalderens europæiske statssystem fører frem til den konklusion, at kun hvor stærke stater tvinges af indbyrdes militær konkurrence til at interagere stærkt med deres civile samfund er økonomisk udvikling mulig (s. 127). Denne erkendelse forsøges så overført på nutidens internationale samfund. Uden at sammenhængen står helt klar, fører det til en drøftelse af den velkendte teori om hegemoni som forudsætning for stabilitet og munder ud i, at Hall peger på muligheden for, at den amerikanske elite af ideologiske grunde forsvare en magtposition, der ikke længere gavner verdensøkonomien.

Darryl Roberts gør samlingens grundsynspunkt gældende i forhold til en mere specificeret problemstilling: studiet af krigsårsager. Krig skal studeres i en bred social sammenhæng, og Roberts hævder, at analysen af krigsårsager med fordel kan forbindes med studiet af komparativ politik og politisk udvikling. Pointen lyder lovende, men Roberts kommer ikke meget længere end til at gentage den på forskellige måder, så læseren får ikke meget at vide om den postulerede sammenhæng mellem politisk udvikling og krig.

Også for Martin Shaw er det krigen, og specielt den totale krig, der står i centrum. Antologiens hovedsynspunkt formuleres på den måde, at krig, samfund og statssystem skal ses i indbyrdes sammenhæng, og at denne sammenhæng er historisk specifik. Bedst er artiklen i begyndelsen, hvor krig, med anknytning til blandt andet Clausewitz, placeres som et særligt felt i samfundshelheden. Derefter diskuterer artiklen den totale krigs betydning for samfundsudviklingen. Ved total krig forstås dels muligheden for total ødelæggelse, dels den totale mobilisering af samfundet. Forstået således har total krig og forberedelse dertil bidraget væsentligt til at skabe ideologisk sammenhold i alle samfund. Men den totale krig er nu på tilbagetog, der sker en afmilitarisering af civilbefolkningen, og dermed en svækkelse af samfundenes ideologiske kohæsion.

Faruk Yalvac og Fred Halliday argumenterer på hver sin måde, men med fælles udgangspunkt i den historiske materialismes tradition, for behovet for en sociolo-

gisk tilgang til staten og til de internationale relationer. I Yalvacs formulering drejer det sig om at udvikle et teoretisk perspektiv, der samler de interne klasseforhold, verdensmarkedet og statssystemet i en enhedsopfattelse. Fred Hallidays bidrag, der i øvrigt er et genoptryk af en artikel fra *Millenium*, afslutter bogen og sammenfatter på udmærket vis dens hovedærinde.

Morten Ougaard
Handelshøjskolen i København

Niels Thomsen og Jette D. Søllinge, *De danske aviser 1634-1991*, Bind 1-3 (Bind 1-2 dog med titlen *De danske aviser 1634-1989* og forfatterangivelsen Jette D. Søllinge og Niels Thomsen), Odense: Dagspressens Fond, i kommission hos Odense Universitetsforlag, 1988-1991, 356 + 727 + 836 s., 328,00 kr. pr. bind i abonnement; 328,00-498,00 kr. i løssalg.

Det er et ret imponerende værk, der skal anmeldes her, et værk, der på mange måder tjener de to forfattere/udgivere til stor ære. Og i forhold til indbinding og omfang er det faktisk også et ret billigt bogværk.

De danske aviser 1634-1989/91 er en samlet og principielt altomfattende håndbog over dansk dagspresse og dens enkelte aviser fra den første spæde start i 1634 og til nu, en total national avisregistrant. Værket er bygget systematisk op over de mange forskellige aviser, der er udkommet i de perioder, de tre bind dækker (1634-1847, 1848-1917 og 1918-1991), og for overskuelighedens skyld er det yderligere bygget op over et geografisk princip: Landet er delt op i et stort antal bladdistrikter (hovedsageligt byerne og deres oplande). Inden for disse områder er aviserne registreret kronologisk efter starttidspunkt.

Bladdistrikttankegangen begyndte Niels Thomsen at udvikle allerede i begyndelsen af 1960'erne, hvor han var ansat på det dengang nyetablerede pressemuseum i Århus, og hvor indsamlingen af materiale om danske aviser naturligvis var en central aktivitet. En første udgave af det nu foreliggende værk forelå allerede i 1963, men blev aldrig udgivet. Til gengæld kom den til at udgøre en del af datagrundlaget for Niels Thomsens disputats fra 1972, *Dagbladskonkurrencen 1870-1970*. Det foreliggende værk kan på en række punkter ses som en videreførelse og udbygning i tid og rum af registreringsarbejdet fra begyndelsen af 1960'erne, undervejs justeret og opdateret i forbindelse med disputatsarbejdet. Niels Thomsen har undervejs også beskæftiget sig med meget andet, så det er måske for meget at tale om et livsværk – men man kommer unægteligt tæt på, at det er den eneste rigtige karakteristik! Og hermed er Jette Søllinges indsats på ingen måde søgt forklejnet!

Med kendskab til det toleddede indplaceringssystem kan man rimelig nemt finde frem til de enkelte aviser, som i sammenhængen er afgrænset til egentlige dagblade, dagbladslignende periodika og – navnlig fra de ældre perioder – tidsskrifter, der har udfyldt dagbladslignende funktioner, dvs. leveret nyheder om